

XIX. LITURGIJSKO-PASTORALNI SASTANAK

Od 15. do 18. veljače 1977. godine u Rimu je održan godišnji liturgijsko-pastoralni sastanak pod predsjedanjem kardinala Antonelli-a, u organizaciji »Opera della Regalità di Cristo«. Na sastanku su sudjelovali svećenici, redovnici i laici, kao i jedna skupina mladih. Raspravljalo se o temi »Posljednja Pasha kršćanina, od smrti do života: pastoralni i katehetski problemi u liturgiji za mrtve«.

Sastanak se odvijao u dva pravca: doktrinalne refleksije i rad po grupama.

Tema o smrti kao pashi kršćanina u predavanjima je stavljena u eshatološki okvir i obrađena pod raznim vidovima: biblijsko-teološki, liturgijsko-pastoralni i katehetski. Predavači i naslovi njihovih predavanja bili su slijedeći: B. MAGGIONI, *Biblijska poruka o smrti i prekogrobnom životu*; G. PAT-TARO, *Od smrti do života: refleksije o kršćanskoj eshatologiji*; R. FALSINI, moderator sastanka, *Liturgija za umiruće*; F. BROVELLI, *Teološko-pastoralna čitanja kod sprovoda*; L. OLGATI, *Pastoralni problemi kršćanskih sprovoda*; A. PISTOIA, *Katehetski podsjetnik o smrti kao prelazu i početku novog odnosa između živih i mrtvih*.

U radu po grupama raspravljalo se o »misteriju« utjehe, o ulozi laika i klera u službi ožalošćene rodbine; o kultu mrtvih s prijedlozima za obnovu; o »rječniku« za saopćenje pashalne poruke.

Širinu analize koju su obradili predavači, a koja je obogaćena doprinosom sudionika i pastoralnih suradnika, ne možemo sažeti u ovom kratkom izvještaju, pače ni u Aktima sastanka čije se izdanje očekuje. Iz općih zaključaka Sastanka ipak se mogu izdvojiti neke temeljne smjernice.

Suočeni sa socijalno-kulturnim prilikama koje odbacuju i privatiziraju smrt, kršćani su pozvani da odvažno i jasno izraze značenje vjere kod smrti kršćanina kao pashalnog misterija, tj. kao prelaska s Kristom iz smrti u život i ispunjenje krsne stvarnosti. Treba svladati uskogrudni pogled osobnog doživljaja smrti i pretvoriti ga u eklezijalnu i eshatološku perspektivu, koristeći se, bilo trijeznim ali sigurnim podacima biblijske objave i sadašnje teološke refleksije, bilo prisutnim vrednotama obnovljene liturgije. Slučaj smrti i kršćanski pogreb prigoda je da se pospiješi pastoralna aktivnost prisnijeg zblizenja rodbini, evangelizacije i kateheze uplićući druge eklezijalne komponente, posebno redovnike i laike, u misterij utjehe. Također cjelokupno područje štovanja mrtvih zahtijeva reviziju u formi i u sadržaju.

NOTITIAE 128 (1977) 142.

PRVI DEKANATSKI ČASOPIS U HRVATSKOJ

POLJICA — List Poljičkog dekanata, godine I, br. 1, Gata 1976, str. 82. Izdaju župe Poljičkog dekanata. Glavni i odgovorni urednik: Frane Mihanović. List izlazi povremeno. Adresa: Uredništvo: »Poljica«, 58253 Gata.

Čim sam ugledao novi časopis i pročitao naslov, potražio sam **Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji**, i stari (Sarajevo 1939) i novi (Zagreb 1975), pomnivo pregledao podatke o katoličkom tisku u Hrvata prije i poslije rata, i ustanovio da su »Poljica« doista prvi dekanatski časopis u Hrvatskoj, kako je istaknuto u gornjem naslovu. Pokrenula su ga složna braća — župnici s područja nekadašnje starodrevne seljačke »republike« ili knežije Poljica, odnosno bivšega »poljičkog izvanjskog vikarijata« (1590—1834), koji je 1957. obnovljen pod nazivom Poljički dekanat. Zanimljivo je da su urednici novoga lista svi župnici Poljičkog dekanata — njih petnaest na broju, dok je glavni urednik njihov dekan, župnik Gata, Frane Mihanović, među ostalim našoj javnosti po-

znat po zapaženoj monografiji **Naše poslijeratno crkveno graditeljstvo** (Služba Božja, XII/1972, br. 2). U užem uredničkom odboru, osim spomenutog F. M. i četvorice župnika, nalazi se i Ante Škobalj, rođeni Poljičanin, poznati pisac **Obrednih gomila** (Sveti Križ na Čiovu 1970).

S a d r Ź a j

Cijeli se sadržaj »Poljica« može podijeliti na uvodne podatke (1—11) i pet dijelova (12—82).

U uvodnim podacima na prvome se mjestu nalazi **Nadbiskupova riječ** (3—4), ispod koje je otiskan vlastoručni potpis: Dr. Frane Franić. Nadbiskup novome listu želi da na temelju prošlosti nastoji pomoći gajiti vjerski život u Poljicima u današnjim uvjetima gradsko-industrijske civilizacije kao što su nekoć stari Poljičani s uspjehom radili u uvjetima čisto seljačke civilizacije. Preporuča kult »najvećeg Poljičanina«, suvremenog sveca, bl. Leopolda Mandića, čiji je djed Mandić bio rodom iz poljičkog Zakučca.

U članku **Uz prvi broj** (5—8) govori se kako su 19. studenoga 1975. svi poljički župnici na jesenskoj skupštini u Kostanjima zaključili da će pokrenuti list Poljičkog dekanata, a 24. ožujka 1976. na sastanku u Gatima odredili mu ime »Poljica«. U članku se dalje razlaže kako će list biti otvoren i prema prošlosti i prema sadašnjosti, kao i prema budućnosti. Članak završava riječima kojima počinje Poljički statut: »U ime Gospodina Boga — Amen!«

U članku **Osobna karta dekanata** (8—10) pisac J. M. daje osnovne informacije o povijesnim i zemljopisnim karakteristikama Poljica, koja se dijele na Gornja, Srednja i Donja Poljica, a koja imaju 21 selo i 16 župa. Zaštitnik je Poljica sv. Juraj. Na njegov blagdan 23. travnja u prošlosti bi poljički izvanjski vikar (dekan) u povijesnoj crkvi sv. Jure na Gracu služio sv. misu, kojoj je moralo prisustvovati svih dvanaest glavara — izbornika, koji bi poslije mise birali novoga kneza, vojvodu i upravu. Svetkovanje 23. travnja nasilno je ukinuto zajedno s republikom 1807, ali ga je obnovio dalekovidni biskup Marko Kalodera 1881, pa se i danas drži.

Na str. 11. donesena je zemljopisna karta Poljica, koja se protežu s obje strane Mosora, a između rijekâ Žunovnice kod Splita i Cetine kod Omiša.

Iza tih uvodnih informacija slijedi prva rubrika **Tragovima poljičke prošlosti** sa studijom ANTE ŠKOBALJA **Glagoljaško sjemenište u Priku** (12—31). Studija, pisana prije uvođenja narodnog jezika u kat. liturgiju, dijeli se na ove podnaslove: Jedina povijesna zgrada u Poljicima (tj. glagoljaško sjemenište u Priku), Povijest je jedina spoznaja o životu, Krajolik, Starosjedioci, Dolazak Hrvata, Borba za glagoljicu, Sukob dviju kultura (tj. latinske i hrvatske), Cetina kao granica, Osnivanje Glagoljaškog sjemeništa, Starohravtska župa Poljica, Poljički Izvanjski vikarijat, Odgoj svećenika — glagoljaša od početka, Glagoljaške škole u Poljicima, Kratko djelovanje i prestanak Glagoljaškog sjemeništa u Priku, Stapanje kultura i životni razvoj. Studija završava ovom tvrdnjom i prijedlogom: »Glagoljaško sjemenište na Priku spomenik je životnog razvoja od opće važnosti, pa bi — dosljedno tome — tako lijepo i dobro sačuvana zgrada tog sjemeništa, kao jedina povijesna zgrada u Poljicima morala zaslužiti posebnu pažnju, kao Poljički muzej.«

U drugoj rubrici **Pitanja — Odgovori** u članku **Povijesnost Kristove osobe** (32—34) J. M. donosi tri svjedočanstva rimskih pisaca (Tacita, Svetonija i Plinija) i dva svjedočanstva židovskih pisaca (Josipa Flavija i Talmuda). Zatim u drugom članku **Kako danas obavljati obred Prosnih dana ili Rogacjuna?** (34—36) JOZO MARENDIĆ odgovara da bi obred prošnja u prigodi blagoslova polja na seoskim župama trebalo preraditi u skladu sa suvremenim potrebama. U daljnjem sastavku **Uz dušobrižnički rad i ...** pisac VETERIM potiče župnike

da slijede primjere naših seoskih dušobrižnikâ: don Frane Ivaniševića, don Ante Škobalja, don Mije Pavlinovića, fra Silvestra Kutleše i drugih, pa da se uza svoje primarne dužnosti posvete i književnom radu ili barem otkrivanju kulturne baštine i spasavanju narodnog duhovnog blaga.

U trećem dijelu **Didovine u pjesmi i prozi** nalaze se dvije pjesmice ŠPIRKA VUKOVIĆA: **Poljički pomorac i Knez** (39), te kratka crtica MARKA STANIĆA **Poljičani pozdravljaju ...** (40).

U četvrtom dijelu **Narodno blago — stari običaji** u prinosu **Staro Kostanje u Matukinu pančenju** (41—46) donose se opisi običaja o Božiću, korizmi i dr., i to u pučkom izvornom govoru, kako je to ispričala MATIJA MANDALINIĆ UD. MATE, zvana MATUKA. Pjesnik POLJIČKI PRIJATELJ u 33 deseterca pjeva **Pozdrav novom listu** (47). Slijede poslovice i zagonetke, koje je sakupio IVAN ČULIN (48).

Slijedi peti i najdulji dio pod naslovom **Kronika**, koja zauzimalje skoro polovicu lista (49—82). Tu svaki poljički župnik donosi vijesti iz crkveno-vjerskog života svoje župe: ANTE DELIĆ o Donjem Docu i Putišićima, DRAGAN RAJKOVIĆ o Srijanima i Docu Gornjem, JOZO PAVIĆ o Trnbusima, JOSIP PERICA o Sitnom Donjem, MARKO JURIŠIĆ o Sitnom Gornjem i Dubravi, IVAN VRDOLJOK o Srinjinima, JOZO MARENDIĆ o Tugarima, FRANE MIHANOVIĆ o Gatima, IVAN ČULIN o Ostrvici, SLAVKO KADIĆ o Zvečanju, JURE SOKOL o Kostanjima, PAVAO PERLETA o Podgrađu, ČIRO ŽAMIĆ o Dućama i DUJE PERLETA o Jesenicama. Osim toga je J. MARENDIĆ donio dvije crtice u kojima izlaže svoje pretpostavke o postanku imena Tugare (63) i značenju toponima Duće (78).

Knjiga (22,5 x 15 cm) je ukrašena s 18 fotografija (većinom poljičke crkve) i 5 crteža, od kojih je jedna već somenuta zemljopisna karta. Na naslovnoj je strani lista u crtežu prikazan lik sv. Jure s povijesne zastave Poljica. Tisak: Štamparsko-izdavačko poduzeće »Franjo Kluz« — Omiš.

O s v r t

Novi časopis »**Poljica**« kao list Poljičkog dekanata potrebit je i svećenstvu i vjernicima toga kraja, ali i Crkvi u Hrvatskoj uopće. U prvom redu stoga, jer su prije desetak godina prosvjetne ustanove pokrenule **Poljički zbornik** (izašla dva sveska: 1968. i 1971), koji ima svoj specifičan cilj bez crkveno-religiozne dimenzije, pa će novi list »**Poljica**« s prvenstveno crkveno-vjerskim ciljem odlično popunjavati inače izvrsni **Poljički zbornik**. Još je jasnije da će »**Poljica**« biti veoma koristan časopis, naročito, ako se bude pojavljivao barem dvaput godišnje.

Bilo sadržaj, bilo tehnička oprema prvoga broja doista su na visini, pa služe na čast i pokretačima i suradnicima lista.

Uvodnim priložima ne bih imao ništa primijetiti.

Glavni članak u prvom broju jest studije don Ante Škobalja o glagoljaškom sjemeništu u Priku. Pisac se i tu iskazuje kao izvrstan poznavalac kulturne, crkvene i političke povijesti svojih Poljica. On je oštrouman i upravo originalan u mnogim svojim idejama i pretpostavkama kojima nastoji osvijetliti tamnu povijest prvih stoljeća nakon dolaska Hrvata na Jadran, i posebno u Poljicima. Međutim, pitanje je da li će njegove, inače, zanimljive i originalne ideje i pretpostavke — bez jačih dokaza — biti priznate kao povijesne činjenice.

Pisac, npr., zastupa mišljenje a kasnom pokrštenju Hrvata, tj. da su se naši stari počeli pokrštavati tek u IX. stoljeću. On, dapače, naglašava misao da je »još u XIII. i XIV. stoljeću bilo u ovom kraju uz pokrštene Hrvate i brojnih pogana, koji su živjeli i pokopali se po svojim poganskim običajima« (str. 16). Sličnu misao pisac razvija i u **Obrednim gomilama** gdje tvrdi: »Moramo

priznati, da u Poljičkom primorju u XIII. stoljeću, a možda još i kasnije, ima pristaša staroslavenskog poganstva, po kojima se cijela neretvanska krajina zvala Paganija i kojih je, negdje u tome kraju bilo sve do XVIII. stoljeća, a možda ih ima i danas« (n. d., 169).

Na temelju literarnih vrela (Porfirogenet, DAI, 31; Toma Arcidakon) duboko sam uvjeren da je pokrštenje Hrvata, barem na Jadranu, počelo već u 7. st. i da se polagano, ali sigurno nastavilo dalje u unutrašnjosti i bilo uglavnom dovršeno već koncem devetog stoljeća. Ne vjerujem da je u XIII. st. bilo pogana na našoj obali, a kamo li u XVIII. i kasnije! Paganija je bila pokrštena već koncem 9. st., pa se taj naziv doskora gubi, a od 12. st. prevladava naziv Krajina (Continens).

Doduše, arheološki predmeti poganskog podrijetla nalaze se u hrvatskim grobovima još u 9., pa i u kasnijim stoljećima. Međutim, treba razlikovati vjeru od običaja. Mogli su stari Hrvati već biti pokršteni, a u nekim važnijim događajima života do kasno sačuvati stare običaje iz doba poganstva. To se osobito tiče rođenja, vjenčanja i pokopa. Poznato je da je u svim razdobljima povijesti ljudskog roda tradicija često bila jaka i da se teško mogla uvijek i lako iskorijeniti. Ona je isto tako bila jaka i na polju kulture, književnosti i umjetnosti, a još jače u životu neukoga seljaka i pastira. Ne smijemo o religiji starih Hrvata suditi isključivo prema grobnim nalazima.

Jedna digresija i usporedba radi primjera! U Živogošću na moru ispod franjevačkog samostana na živoj litici uklesan je veliki antički natpis klasičnim latinskim jezikom, i to u pjesmi od 16 heksametara. Sadržaj natpisa govori o vrelu vode, koja je tu nekoć obilno tekla i napajala imanje veleposjednika Licinijana i njegove žene Pelagije. Čitav natpis literarnom tehnikom, riječnikom i dr. ništa se ne razlikuje od nekih drugih rimskih poganskih pjesama poput slične pjesme **Ad fontem Bandusium** Kvinta Horacija (65—8. pr. Kr.). U živogoškoj pjesmi Licinijan najljepšim riječima slavi Nimfu, božicu vrela, čije ime dvaput ističe. Natpis je po sadržaju skroz poganski, a ipak ga je dao uklesati kršćanin Licinijan!

Dokaz da je Licinijan bez sumnje bio kršćanin jest šest originalnih križeva, koji su u isto doba i istim dljetom i čekićem klesali kao sastavni dio cijeloga natpisa. Živogoški natpis po vremenu iz 4. ili 5. stoljeća, a po sadržaju poganski dao je sastaviti i uklesati kršćanin! Ali, ne iz poganskog uvjerenja nego radi zakona tradicije koji je još uvijek vladao u rimskoj književnosti.

Isto je tako mogao i gdjekoji Hrvat — kršćanin iz 9. 10. ili pak i iz kojega kasnijeg stoljeća nakon kršćanskoga vjerskog obreda biti položen u grob po načinu svojih pređa iz doba poganstva ili po sili tradicije dobiti u svoj grob neki nedužni (!) predmet što se već od poganskih vremena običavao stavljati uz pokopanog mrtvaca. U ostalom ni po ondašnjoj, a ni po današnjoj ocjeni tu ponajviše nema nikakve dogmatske zapreke!

Sjetimo se starih Franaka, koji su oko 500. god. prvi od germanskih naroda oduševljeno prihvatili katolicizam, ali su u životu i mnogim običajima i dalje ostali pogani, kako to svjedoči njihov suvremenik i povjesničar Grgur Tourski (†594) u poznatom djelu **Historia Francorum**. Morala su proći stoljeća da kršćanska vjera dublje prožme oporu dušu davno pokrštenih Franaka! Nažalost, nikakav suvremenik nije napisao **Historia Croatorum**, ali sam uvjeren da je nešto slično bilo i s našim starim Hrvatima kao s Grgurovim Francima.

Pisac također tvrdi: »Glagoljica je bila u upotrebi u mnogim krajevima naše domovine, ali je samo ovdje, u Poljicima kroz sve vihore i oluje povijesti, sačuvala svoje neprekidno naslijeđe od prvih početaka do danas« (29).

A što reći o glagoljici na otoku Krku? U Poljicima se sačuvao samo glagoljski obred, odnosno, staroslavenski jezik u liturgiji, ali ne i glagoljsko pismo. (Danas se ne može hrvatska ćirilica ili tzv. bosančica zvati glagoljskim ili »glagoljaškim« pismom!) Dočim se na Krku sačuvao i glagoljski obred, i glagoljsko

pismo, i to ovo i u crkvi i u svim granama javnoga i privatnoga života sve nedavno, što nije slučaj u Poljicima! Stoga ne može stati piščeva tvrdnja: »samo ovdje, u Poljicima«!

Inače, uvjeren sam da pisac nije pretjerao, kada je o sjemeništu u Priku napisao ovu originalnu tvrdnju:... »ova zgrada, kao čuvar starodrevne po-
2 vlastice narodnog liturgijskog jezika, dane hrvatskom narodu pred više od tisuću godina postaje **spomenik od opće svjetske važnosti** za svakog čovjeka: za američkog predsjednika ili eskimskog poglavicu na sjevernom polu, kao i za svakog Hrvata i Poljičanina« (13). Glagoljica, koja se učila u tom jedinstvenom sjemeništu, dala je — naime — poticaj Drugom vatikanskom saboru da svim narodima svijeta dopusti narodni jezik u liturgiji. Stoga je sjemenišna zgrada u Priku spomenik od opće svjetske važnosti, kako na više mjesta ističe pisac. Međutim, ona nije »jedina povijesna zgrada u Poljicima«. Povijesne su zgrade i mnoge poljičke crkve, a u prvom redu susjedna crkvice sv. Petra na Priku, koja je po svojoj umjetničkoj vrijednosti i nacionalnog i evropskog značenja.

Članak **Povijesnost Kristove osobe** od J. M. jest veoma aktualan i koristan svećenicima i vjeroučenicima. U drugoj točki pisac citira Svetonija, koji kršćane naziva »vrstom ljudi nova i kleta praznovjerja« (32). Mogao je donijeti daleko važniji i vremenski mnogo bliži podatak Kristovu životu od istoga pisca, koji o caru Klaudiju (41—54) kaže: »Židove je protjerao iz Rima, jer su — radi Krista — stalno dizali bune.« (SVETONIJE, Život Klaudijev, 25, 4). Mišljenja sam, ipak, da članak **Povijesnost Kristove osobe**, premda koristan, ne spada u časopis, jer je općenit. »Poljica« bi, naime, trebala pronalaziti teme isključivo sa svoga područja.

Takav je članak **Staro Kostanje u Matukinu pančenju**. Smatram ga najboljim prilogom u cijelom časopisu. Odlikuje se i sadržajem, i jezikom, i originalnošću. Može služiti i kao povijesna građa za nekadašnje običaje koji pomalo nestaju. Urednici bi morali neumorno tragati za takvim »arhivama« i »bibliotekama« koje se još nalaze u glavama starih poljičkih težaka i čobana. Zadnji je čas! A da se tako dragocjenog biserja može još uvijek naći, dokazuje »pančenje« babe Matuke kao i istraživanje don Ivana Čulina (**Poslovice, Zagonetke**, str. 48).

Prinosi iz svih poljičkih župa u rubrici **Kronika** jesu veoma zanimljivi i korisni, pa će poslužiti i za domaću povijest, jer su dokumentarni. Zapazio sam jednu neujednačenost. Prilog o Trbusima, po sebi veoma lijepo i jezgrovito sročeno, u odnosu na druge izvještaje je previše kratak i nepotpun, pa ga je trebalo proširiti prema shemi po kojoj su opisane ostale župe.

Što se tiče pokušaja tumačenja nekih toponima (Tugare, Duće), dobro je iznositi građu i probleme, ali treba znati da je danas onomastika veoma razvijena grana lingvistike, pa u iznošenju različitih tumačenja treba biti veoma oprezan. Upozoravam na stručni časopis **Onomastice Jugoslavica** — Glasilo Međukademijskog odbora za onomastiku, koga je od 1969. izišlo pet svezaka (Institut za jezik, Zagreb, Strossmayerov trg 2).

Novi vjerski časopis »Poljica«, prvi dekanatski list u Hrvatskoj, uza sve početne nedostatke postavljen je na čvrste temelje. Sadržajno je bogat i zanimljiv, tehnički na visini. Iza njega stoji homogena i čvrsta grupa poljičkih zelantnih župnika i njihovih svjesnih vjernika, čiji se duh napaja na bistrim vrelima jake hrvatske i katoličke tradicije u tom istaknutom dijelu naše Domovine!

Novome listu čije je samo ime veliki i religiozni i nacionalni program, od srca želimo: Vivat, crescat, floreat!

Fra Karlo Jurišić